

5. Внутрішній аудит та управління, відмінності між зовнішнім аудитом та внутрішнім аудитом

5.1. Аналіз факторів, які слід враховувати при оцінці потреби у внутрішньому аудиті.

Оцінка потреби у внутрішньому аудиті залежить від кількох ключових факторів:

1. Розмір та структура організації

- Великі та диверсифіковані компанії потребують більш розвиненої системи внутрішнього аудиту.
- Децентралізовані компанії з філіями або міжнародними відділеннями мають підвищені ризики, що потребують більш детального контролю.

2. Сфера діяльності та галузеві ризики

- Високоризикові галузі (фінансовий сектор, медицина, ІТ, будівництво) мають потребу у регулярному внутрішньому аудиті через високий рівень регулювання та потенційні загрози.

3. Законодавчі та нормативні вимоги

- Деякі компанії зобов'язані мати внутрішній аудит відповідно до законодавства або галузевих стандартів (наприклад, банки, страхові компанії).
- Дотримання міжнародних стандартів (ISO, SOX, IFRS) також вимагає аудиту.

4. Система внутрішнього контролю

- Якщо в компанії слабо розвинені внутрішні механізми контролю, необхідність у внутрішньому аудиті зростає.
- Часті випадки шахрайства, помилок або порушень є сигналом до необхідності внутрішнього аудиту.

5. Рівень корпоративного управління

- Чим вища зрілість корпоративного управління, тим ефективніше організація може використовувати внутрішній аудит для вдосконалення бізнес-процесів.
- Зацікавленість керівництва у прозорості фінансової звітності та мінімізації ризиків впливає на обсяг аудиторських перевірок.

6. Фінансовий стан компанії

- Організації з нестабільним фінансовим становищем можуть мати підвищені ризики, які потребують регулярного внутрішнього аудиту.
- З іншого боку, високі витрати на аудит можуть бути важким фінансовим навантаженням.

7. Попередній досвід та виявлені недоліки

- Якщо в минулому були виявлені серйозні фінансові чи операційні проблеми, необхідність внутрішнього аудиту зростає.
- Позитивні результати попередніх перевірок можуть скорочувати потребу у частих аудиторських заходах.

8. Технологічні фактори та рівень цифровізації

- Використання складних інформаційних систем потребує регулярного контролю з точки зору безпеки даних та кіберризиків.
- Автоматизація процесів може зменшувати ризики людського фактора, але водночас створювати нові загрози.

5.2. Пояснення елементів найкращої практики у структурі та функції внутрішнього аудиту.

Внутрішній аудит відіграє ключову роль у підвищенні ефективності управління, контролю ризиків та дотримання нормативних вимог. Найкращі практики у внутрішньому аудиті базуються на міжнародних стандартах та рекомендаціях таких організацій, як **Інститут внутрішніх аудиторів (ІА)** та **COSO (Комітет спонсорських організацій Тредвейської комісії)**.

1. Структурні елементи внутрішнього аудиту

1.1. Незалежність та об'єктивність

- Внутрішній аудит повинен мати **незалежний статус** у межах організації.
- Аудиторська служба має підпорядковуватися **аудиторському комітету** або **раді директорів**, а не виконавчому керівництву.

- Аудитори не повинні мати конфлікту інтересів і повинні діяти **неупереджено**.

1.2. Чітка організаційна структура

- **Функція внутрішнього аудиту** повинна бути інтегрована у систему корпоративного управління.
- Важливо мати **документовані положення** про місію, повноваження та обов'язки внутрішнього аудиту.
- Визначення **ролей і відповідальності** для керівника внутрішнього аудиту (CAE – Chief Audit Executive) та його команди.

1.3. Компетентність та професійний розвиток

- Внутрішні аудитори повинні відповідати **етичним стандартам** та мати належну кваліфікацію (CIA, CISA, ACCA).
 - Професійний розвиток включає **безперервне навчання**, сертифікацію та обмін найкращими практиками.
-

2. Функціональні елементи внутрішнього аудиту

2.1. Оцінка та управління ризиками

- Внутрішній аудит повинен бути **орієнтований на ризики** та підтримувати управління ризиками на рівні всієї організації.
- Використання **ризик-орієнтованого підходу** (Risk-Based Auditing) для визначення пріоритетів перевірок.

2.2. Визначення сфери аудиту та планування

- **Річний план аудиту** має базуватися на аналізі ризиків та узгоджуватися з корпоративними цілями.
- Гнучкість у плануванні дозволяє реагувати на **нові загрози та зміни** у бізнес-середовищі.

2.3. Використання передових технологій

- **Автоматизація** аудиторських процесів за допомогою програмного забезпечення (Audit Management Systems).

- Застосування **штучного інтелекту** та **аналітики великих даних** для оцінки ефективності бізнес-процесів.
- Використання **кібербезпекових інструментів** для перевірки інформаційних систем.

2.4. Моніторинг відповідності та внутрішнього контролю

- Оцінка **ефективності внутрішніх контролів** для виявлення потенційних слабких місць.
- Перевірка **дотримання регуляторних вимог**, корпоративних політик та міжнародних стандартів (ISO, SOX, IFRS).

2.5. Звітність та рекомендації

- **Формування якісних звітів** із чіткими висновками та рекомендаціями для керівництва.
- Звіти повинні бути **конкретними, вимірюваними та орієнтованими на результат**.
- Надання **дорожньої карти** для виправлення виявлених недоліків.

2.6. Контроль виконання рекомендацій

- Запровадження системи **моніторингу виконання рекомендацій**, щоб переконатися, що виправлення проблем здійснюється ефективно.
- Регулярні зустрічі з керівництвом та **фінальний контрольний аудит** після виправлення помилок.

3. Етичні та професійні принципи

Для дотримання найкращих практик аудитори мають дотримуватися таких принципів:

Чесність – діяти добросовісно та об'єктивно.

Конфіденційність – захищати інформацію компанії.

Компетентність – володіти необхідними знаннями та навичками.

Професійна ретельність – проводити аудит відповідно до стандартів якості.

5.3. Порівняння та пояснення відмінностей у ролі зовнішнього та внутрішнього аудиту.

Основні відмінності між внутрішнім та зовнішнім аудитом

Критерій	Внутрішній аудит	Зовнішній аудит
Ціль	Оцінка ефективності внутрішніх процесів, управління ризиками, внутрішнього контролю	Перевірка достовірності фінансової звітності відповідно до стандартів
Підзвітність	Підпорядковується керівництву або аудиторському комітету компанії	Незалежний від компанії, підпорядковується акціонерам або регуляторам
Регуляторні вимоги	Добровільний, хоча може бути обов'язковим у деяких сферах	Обов'язковий для публічних компаній та деяких регульованих галузей
Орієнтація	Внутрішній контроль, управління ризиками, операційна ефективність	Перевірка фінансової звітності, відповідність законодавству
Частота	Проводиться регулярно (щомісяця, щоквартально, щорічно)	Зазвичай проводиться раз на рік
Методи роботи	Гнучкі, адаптовані під потреби компанії	Дотримання міжнародних стандартів аудиту (ISA, GAAS)

Незалежність	Відносно незалежний, але працює в межах компанії	Повністю незалежний, не є частиною компанії
---------------------	--	---

Детальні пояснення ключових відмінностей

2.1. Цілі та завдання

- **Внутрішній аудит** спрямований на оцінку ефективності управління, аналіз ризиків, дотримання політик компанії та покращення бізнес-процесів.
- **Зовнішній аудит** фокусується на перевірці фінансової звітності для підтвердження її відповідності стандартам (наприклад, МСФЗ, GAAP).

2.2. Незалежність та підзвітність

- Внутрішній аудит **залежить від організації**, хоча повинен бути достатньо незалежним, щоб об'єктивно оцінювати процеси.
- Зовнішній аудит виконується **незалежною третьою стороною**, що гарантує об'єктивність перевірки.

2.3. Регуляторні вимоги

- **Зовнішній аудит** є обов'язковим для публічних компаній, банків та страхових компаній. Його проводять сертифіковані аудитори відповідно до міжнародних стандартів.
- **Внутрішній аудит** частіше є добровільним, хоча у великих компаніях або регульованих галузях може бути обов'язковим.

2.4. Частота проведення

- Внутрішні аудитори працюють **постійно**, аналізуючи різні аспекти діяльності компанії.
- Зовнішній аудит проводиться **раз на рік** або за запитом акціонерів чи регуляторів.

2.5. Методи роботи та орієнтація

- Внутрішній аудит має **ширшу сферу** – він охоплює як фінансові питання, так і операційні аспекти, інформаційну безпеку, ефективність управління тощо.
 - Зовнішній аудит **обмежується** аналізом фінансових документів та відповідністю бухгалтерських записів стандартам.
-

3. Взаємодія між внутрішнім та зовнішнім аудитом

Попри відмінності, внутрішній та зовнішній аудит можуть співпрацювати:

Внутрішні аудитори допомагають зовнішнім аудиторам, надаючи інформацію про систему внутрішнього контролю.

Зовнішні аудитори можуть враховувати результати внутрішнього аудиту при оцінці ризиків.

Обидві функції сприяють підвищенню корпоративної прозорості та ефективності управління.

6. Обсяг функцій внутрішнього аудиту, аутсорсинг та завдання внутрішнього аудиту

6.1. Пояснення сфери внутрішнього аудиту та обмеження функції внутрішнього аудиту.

1. Сфера внутрішнього аудиту

Внутрішній аудит охоплює широкий спектр питань, включаючи фінансові, операційні, стратегічні та регуляторні аспекти діяльності організації.

Основні напрями його діяльності:

1.1. Оцінка ефективності внутрішнього контролю

- Виявлення слабких місць у процесах та процедурах.
- Перевірка відповідності внутрішніх політик та стандартів.
- Аналіз фінансових та операційних ризиків.

1.2. Управління ризиками

- Виявлення потенційних загроз для компанії.

- Оцінка ризиків, пов'язаних з фінансами, кібербезпекою, шахрайством тощо.
- Розробка рекомендацій для зниження ризиків.

1.3. Дотримання нормативних вимог

- Оцінка відповідності законодавчим і регуляторним вимогам.
- Контроль виконання міжнародних стандартів (ISO, IFRS, SOX).

1.4. Оцінка ефективності операційних процесів

- Перевірка продуктивності та ефективності бізнес-процесів.
- Аналіз витрат і можливостей для їх оптимізації.

1.5. Аналітика та консалтинг

- Надання рекомендацій для покращення операційної діяльності.
 - Використання даних для стратегічного управління.
-

2. Обмеження функції внутрішнього аудиту

Попри важливість внутрішнього аудиту, він має певні обмеження, які можуть впливати на його ефективність:

2.1. Відсутність повної незалежності

- Внутрішні аудитори працюють в межах компанії, що може створювати конфлікт інтересів.
- Вплив керівництва на аудит може обмежувати об'єктивність висновків.

2.2. Обмежені ресурси

- Відсутність достатнього фінансування або кваліфікованих кадрів може знижувати ефективність аудиту.
- Обмежені часові ресурси можуть впливати на глибину перевірок.

2.3. Відсутність юридичних повноважень

- Внутрішній аудит не може самостійно впроваджувати зміни – лише рекомендувати їх.
- Кінцеве рішення залишається за керівництвом компанії, яке може ігнорувати рекомендації.

2.4. Орієнтація на внутрішні процеси

- Внутрішній аудит не займається сертифікацією фінансової звітності, на відміну від зовнішнього аудиту.
- Фокус переважно на внутрішніх процесах, а не на ринковому середовищі чи конкурентному аналізі.

2.5. Можливість упередженості

- Аудитори можуть несвідомо піддаватися впливу керівництва.
- Ризик недостатньо критичного підходу через довготривалу роботу в компанії.

6.2. Пояснення аутсорсингу та пов'язаних з ним переваг та недоліків аутсорсингу функції внутрішнього аудиту.

Аутсорсинг внутрішнього аудиту – це передача функції внутрішнього аудиту зовнішнім фахівцям або аудиторським компаніям. Це поширена практика, особливо для компаній, які не мають достатніх ресурсів або експертизи для підтримки власного внутрішнього аудиту.

1. Види аутсорсингу внутрішнього аудиту

Повний аутсорсинг – передача всіх функцій внутрішнього аудиту зовнішнім консультантам.

Співаутсорсинг (co-sourcing) – поєднання внутрішніх і зовнішніх аудиторів, коли зовнішні фахівці доповнюють штатну команду.

Аутсорсинг спеціалізованих функцій – залучення зовнішніх експертів для аналізу конкретних ризиків (наприклад, IT-аудит, кібербезпека).

2. Переваги аутсорсингу внутрішнього аудиту

2.1. Економія коштів

- Не потрібно утримувати штат аудиторів, що зменшує витрати на зарплати та навчання.
- Оплата за фактично виконані послуги без зайвих адміністративних витрат.

2.2. Доступ до експертних знань

- Зовнішні аудитори мають глибоку експертизу та доступ до найкращих практик.
- Можливість залучення фахівців із різних галузей (ІТ-аудит, фінансовий аудит, ризик-менеджмент).

2.3. Об'єктивність та незалежність

- Зовнішні аудитори менше піддаються внутрішньому тиску компанії.
- Мінімізація ризику конфлікту інтересів.

2.4. Гнучкість та масштабованість

- Можливість адаптувати обсяг аудиторських послуг відповідно до потреб компанії.
- Доступ до новітніх технологій та інструментів без значних інвестицій.

3. Недоліки аутсорсингу внутрішнього аудиту

3.1. Втрата контролю

- Менший рівень оперативного управління аудиторськими процесами.
- Складність у координації зовнішніх виконавців з внутрішніми підрозділами.

3.2. Ризик конфіденційності

- Передача внутрішньої інформації стороннім компаніям може створювати ризики витоку даних.
- Потрібне ретельне укладання договорів про конфіденційність.

3.3. Додаткові витрати на контроль підрядника

- Необхідність управління контрактом, моніторингу якості роботи.
- Ризик додаткових витрат у разі зміни обсягу роботи.

3.4. Обмежене розуміння специфіки бізнесу

- Зовнішні аудитори можуть не повністю розуміти корпоративну культуру та внутрішні процеси.
- Витрачається час на адаптацію та вивчення особливостей компанії.

Висновок

Аутсорсинг внутрішнього аудиту є вигідним рішенням для компаній, які прагнуть скоротити витрати, отримати доступ до експертних знань та підвищити незалежність аудиту. Однак він також має певні ризики, пов'язані з конфіденційністю, втратою контролю та обмеженим розумінням внутрішніх процесів компанії.

При прийнятті рішення щодо аутсорсингу важливо ретельно оцінити потреби компанії, вибрати надійного постачальника послуг та встановити ефективні механізми контролю.

6.3. Пояснення сутності та мети завдань внутрішнього аудиту, включаючи співвідношення ціни та якості, інформаційні технології, фінансову сферу, відповідність законодавству, розслідування шахрайства та досвід клієнтів.

Внутрішній аудит – це незалежна, об'єктивна функція, яка допомагає організації покращувати операційну ефективність, контролювати ризики та забезпечувати відповідність законодавчим вимогам. Його основне завдання – оцінка та вдосконалення системи управління, контролю та корпоративного управління.

Основні завдання внутрішнього аудиту

1.1. Співвідношення ціни та якості (Value for Money Audit)

- ◆ Оцінка ефективності використання ресурсів компанії.
- ◆ Аналіз витрат і пошук можливостей їх оптимізації.

- ◆ Виявлення неефективних процесів та розробка рекомендацій щодо підвищення продуктивності.

Мета: Забезпечити, щоб організація отримувала максимальну вигоду від вкладених коштів.

1.2. Інформаційні технології (IT-аудит)

- ◆ Оцінка безпеки інформаційних систем, захисту даних.
- ◆ Аналіз відповідності IT-процесів міжнародним стандартам (ISO 27001, COBIT).
- ◆ Перевірка ефективності впровадження цифрових технологій та автоматизації.

Мета: Мінімізувати кіберризики, покращити управління IT-ресурсами та забезпечити надійність інформаційних систем.

1.3. Фінансова сфера

- ◆ Аналіз правильності ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності.
- ◆ Виявлення потенційних фінансових порушень або помилок.
- ◆ Контроль грошових потоків та ліквідності компанії.

Мета: Забезпечити достовірність фінансових даних, виявити фінансові ризики та запобігти шахрайству.

1.4. Відповідність законодавству (Compliance Audit)

- ◆ Аналіз відповідності компанії регуляторним вимогам та стандартам.
- ◆ Перевірка виконання політик щодо податків, екологічних норм, трудового законодавства.
- ◆ Контроль за впровадженням антикорупційних та етичних програм.

Мета: Уникнути юридичних ризиків, штрафів та репутаційних втрат через недотримання законодавства.

1.5. Розслідування шахрайства (Forensic Audit)

- ◆ Виявлення випадків фінансових махінацій, корупції, зловживань.
- ◆ Аналіз підозрілих операцій та грошових потоків.
- ◆ Розробка заходів для запобігання шахрайству у майбутньому.

Мета: Виявити та усунути загрози шахрайства, захистити активи компанії.

1.6. Досвід клієнтів (Customer Experience Audit)

- ◆ Аналіз якості обслуговування клієнтів та взаємодії з ними.
- ◆ Оцінка відповідності сервісу очікуванням споживачів.
- ◆ Виявлення проблем у процесах продажу, підтримки та комунікацій.

Мета: Поліпшити якість обслуговування, підвищити лояльність клієнтів та конкурентоспроможність компанії.

Висновок

Внутрішній аудит охоплює різні сфери діяльності компанії: фінанси, ІТ, відповідність законодавству, запобігання шахрайству, управління витратами та взаємодію з клієнтами. Його основна мета – допомогти компанії мінімізувати ризики, підвищити ефективність та забезпечити сталий розвиток.

6.4. Пояснення сутності та мети оперативних завдань внутрішнього аудиту.

Внутрішній аудит виконує не лише стратегічні функції, а й має важливу **оперативну роль** у забезпеченні ефективності щоденних бізнес-процесів, управління ризиками та дотримання стандартів роботи компанії.

Сутність оперативних завдань внутрішнього аудиту

Оперативні завдання внутрішнього аудиту спрямовані на:

Контроль та оптимізацію бізнес-процесів.

Моніторинг відповідності політикам та стандартам.

Виявлення ризиків та запобігання зловживанням.

Аналіз ефективності ресурсів компанії.

Ці завдання мають **практичний характер** і допомагають компанії функціонувати більш ефективно, мінімізуючи операційні ризики.

Основні оперативні завдання внутрішнього аудиту

2.1. Контроль внутрішніх процесів

- ◆ Оцінка ефективності операційних процесів у різних підрозділах.
- ◆ Виявлення дублюючих або зайвих процесів, що уповільнюють роботу компанії.
- ◆ Аналіз відповідності бізнес-процесів внутрішнім стандартам та регламентам.

Мета: Зменшити витрати, підвищити продуктивність і покращити координацію між підрозділами.

2.2. Управління ризиками

- ◆ Виявлення та оцінка потенційних загроз для бізнесу.
- ◆ Оцінка дотримання політик ризик-менеджменту.
- ◆ Розробка рекомендацій для мінімізації ризиків.

Мета: Запобігати операційним, фінансовим, стратегічним та репутаційним ризикам.

2.3. Перевірка відповідності політикам та стандартам

- ◆ Оцінка дотримання внутрішніх політик та корпоративних стандартів.
- ◆ Перевірка виконання рекомендацій попередніх аудитів.
- ◆ Контроль дотримання міжнародних стандартів якості (ISO, COSO, SOX).

Мета: Мінімізувати правові та регуляторні ризики, забезпечити якість операційної діяльності.

2.4. Моніторинг фінансових та матеріальних ресурсів

- ◆ Аналіз ефективності використання матеріальних та фінансових ресурсів.
- ◆ Контроль за витратами, виявлення надлишкових чи невиправданих витрат.
- ◆ Перевірка цілісності та безпеки активів компанії.

Мета: Оптимізувати витрати, запобігти втратам та підвищити прибутковість компанії.

2.5. Оцінка ефективності персоналу

- ◆ Перевірка відповідності кваліфікації співробітників посадовим вимогам.
- ◆ Аналіз продуктивності праці та системи мотивації.
- ◆ Виявлення потенційних проблем у кадровій політиці.

Мета: Підвищити продуктивність співробітників та ефективність HR-процесів.

2.6. Виявлення випадків шахрайства та неефективного управління

- ◆ Виявлення підозрілих фінансових операцій.
- ◆ Аналіз потенційних конфліктів інтересів у керівництві.
- ◆ Перевірка наявності схем зловживань або корупції.

Мета: Запобігати фінансовим втратам і зловживанням у компанії.

Висновок

Оперативні завдання внутрішнього аудиту допомагають компанії ефективно працювати, мінімізувати ризики, контролювати витрати та забезпечувати відповідність політикам. Основна мета цих завдань – підтримувати **стабільність, прозорість та ефективність** бізнес-процесів у режимі реального часу.

6.5. Опис формату та змісту звітів про огляд внутрішнього аудиту та надання відповідних рекомендацій управлінському персоналу та тим, кого наділено найвищими повноваженнями.

Звіт внутрішнього аудиту є ключовим документом, який відображає результати аудиторської перевірки, виявлені недоліки та рекомендації щодо покращення. Він використовується управлінським персоналом та керівництвом компанії для прийняття рішень, спрямованих на підвищення ефективності бізнес-процесів та мінімізацію ризиків.

Формат звіту внутрішнього аудиту

Формат звіту може змінюватися залежно від масштабів аудиту, вимог компанії та рівня керівництва, яке отримує звіт. Однак загальна структура зазвичай включає такі розділи:

1.1. Титульна сторінка

- Назва документа: «**Звіт про внутрішній аудит**».
- Дата проведення аудиту.
- Назва компанії або підрозділу, який перевірявся.
- ПІБ відповідального аудитора або групи аудиту.
- Кому адресовано звіт (керівництву, аудиторському комітету, наглядовій раді).

1.2. Виконавче резюме (Executive Summary)

- Короткий опис мети аудиту.
- Основні висновки (найважливіші проблеми та ризики).
- Ключові рекомендації.
- Загальний рейтинг ризику (високий, середній, низький).

Цей розділ призначений для топ-менеджменту, тому має бути лаконічним та чітким.

1.3. Обсяг та методологія аудиту

- **Обсяг перевірки:** які процеси, відділи чи регіони перевірялися.
- **Методи перевірки:** аналіз документів, інтерв'ю, тестування контрольних процедур, вибіркові перевірки.
- **Критерії оцінки:** законодавчі норми, внутрішні політики, міжнародні стандарти (COSO, ISO, SOX).

1.4. Детальний опис результатів аудиту

- Виявлені **невідповідності, ризики, порушення**.
- **Оцінка рівня ризику** для кожної проблеми (низький, середній, високий).
- Приклади **недоліків** та їх можливі наслідки для компанії.
- Посилання на конкретні **внутрішні політики** або **зовнішні нормативи**, які порушено.

Цей розділ містить детальний аналіз і часто включає діаграми, таблиці, графіки.

1.5. Рекомендації щодо усунення проблем

- Практичні рекомендації для кожного виявленого ризику.
- Термін виконання кожної рекомендації (короткострокові, середньострокові, довгострокові заходи).
- Відповідальні особи або відділи, які повинні реалізувати рішення.
- Пріоритетність заходів (критичні, важливі, рекомендовані).

Цей розділ допомагає керівництву швидко приймати рішення щодо виправлення недоліків.

1.6. Висновки та загальна оцінка аудиту

- Загальна оцінка стану контрольної системи.
- Чи потрібні додаткові перевірки.
- Висновки щодо покращення бізнес-процесів та корпоративного управління.

1.7. Додатки (за потреби)

- Таблиці, розрахунки, аналітичні дані.
- Копії важливих документів.
- Додаткові графіки або ілюстрації.

Надання рекомендацій управлінському персоналу та керівництву

Рекомендації повинні бути **чіткими, реалістичними та обґрунтованими**, щоб їх можна було ефективно реалізувати.

- ◆ Для топ-менеджменту та ради директорів – короткі, стратегічні висновки та загальний рівень ризику.
- ◆ Для керівників середньої ланки – детальні кроки щодо виправлення виявлених недоліків.
- ◆ Для операційного персоналу – практичні рекомендації щодо змін у щоденних процесах.

Приклад рекомендації:

✗ Погано: «Потрібно покращити систему управління ризиками».

Добре: «Рекомендується впровадити автоматизовану систему моніторингу ризиків до 30 червня 2025 року, відповідальним призначити фінансового директора».

Висновок

Звіт про внутрішній аудит – це важливий документ для покращення управління компанією. Він повинен містити структуровану інформацію про проблеми, ризики та конкретні рекомендації.

Якісний звіт допомагає керівництву ухвалювати ефективні рішення, покращувати фінансову та операційну діяльність і мінімізувати ризики.